

ส่วนที่ 1

มรดก

และ

การตกทอดแห่งทรัพย์สินมรดก

บทที่ 1

มรดก

เมื่อก้าวถึงเรื่องมรดก ปัญหาที่จะต้องพิจารณาในเบื้องต้นก็คือ มรดกคืออะไร แต่ก่อนจะกล่าวถึงมรดกคืออะไรนั้น จะต้องทราบว่า มรดกของคนตายเป็นทรัพย์สินส่วนไหนก่อน ถ้าคนตายเป็นโสด หรือมีคู่สมรสแล้วแต่ตายจากกันไป หรือหย่าขาดจากกันแบบนี้ไม่มีปัญหา เพราะอะไรที่เป็นทรัพย์สินของเขาก็จะเป็นมรดกของเขาก็จะตกแก่ทายาท แต่ถ้าคนตายมีครอบครัวก็ต้องเอากฎหมายครอบครัวมาปรับ เพราะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1501 บัญญัติว่า “การสมรสย่อมสิ้นสุดลงด้วยความตาย การหย่า หรือศาลพิพากษาให้เพิกถอน” ดังนั้น เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตายคือสามี หรือภรรยาตาย การสมรสสิ้นสุดจะต้องแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา ก่อน เช่น มีสินสมรส 2 ล้านบาทก็จะแบ่งได้คนละ 1 ล้านบาท 1 ล้านบาทของผู้ตาย ก็จะเป็นมรดกของผู้ตาย ตกทอดแก่ทายาท ถ้าผู้ตายทำพินัยกรรมไว้ มรดกของผู้ตายก็จะตกแก่ทายาทผู้รับพินัยกรรม ตามที่ได้ระบุไว้ในพินัยกรรม ส่วนที่เหลือก็จะตกแก่ทายาทโดยธรรมไป

ความหมายของมรดก

การศึกษากฎหมายลักษณะมรดกนี้ หลักเกณฑ์สำคัญเบื้องต้นที่สุดของกฎหมายลักษณะนี้ คือส่วนที่ว่าด้วยคำนิยาม หรือความหมายของ “มรดก” ซึ่งจะต้องศึกษาทำความเข้าใจให้ได้อย่างแจ่มชัด และจดจำให้ได้อย่างแม่นยำ เพราะจะต้องนำความรู้ในเรื่องนี้ไปปรับวินิจฉัยเสมอ ซึ่งในการวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับกฎหมายลักษณะมรดกเบื้องต้นที่สุดจะต้องวินิจฉัยให้แน่ชัดเสียก่อนว่าทรัพย์สินหรือสิทธิ ตลอดจนความรับผิดชอบต่าง ๆ ของผู้ตายนั้น เป็นทรัพย์สินในกองมรดกหรือไม่ หากเป็นมรดก จึงจะวินิจฉัยคดีไปตามกฎหมายลักษณะมรดกได้ แต่หากผลการวินิจฉัยเบื้องต้น ปรากฏว่าไม่

ใช้ “มรดก” เสียแล้วก็ไม่อาจบังคับตามกฎหมายลักษณะ “มรดก” ได้ ดังเช่นตัวอย่าง คำพิพากษาฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 132/2507 ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า เงินทุนสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลืองานศพและอุปการะบุตรของผู้ตายโดยเฉพาะซึ่งองค์การช่วยเพื่อนครู (ช.พ.ค.) จะจ่ายให้เมื่อสมาชิกถึงแก่ความตายนั้น มิใช่กองมรดกของผู้ตาย ผู้ตายจึงไม่มีอำนาจแสดงเจตนาโดยพินัยกรรมสั่งเสียเงินนั้นได้

คำพิพากษาฎีกานี้วินิจฉัยว่า เมื่อเงินนั้นมีใช่กองมรดกของผู้ตาย ผู้ตายจึงไม่อาจทำพินัยกรรมสั่งเสียเงินนั้นได้ ซึ่งหมายความว่า จะนำบรรพ 6 ลักษณะ 3 ว่าด้วยพินัยกรรมมาใช้บังคับไม่ได้นั่นเอง แต่ทั้งนี้พึงสังเกตต่อไปว่าอย่าได้จำเป็นหลักว่า ถ้ามิใช่ทรัพย์มรดกแล้ว ผู้ตายจะทำพินัยกรรมเพื่อการอื่นไม่ได้เลย เพราะมาตรา 1646 และมาตรา 1647 ได้บัญญัติอนุญาตให้ผู้ตายสามารถแสดงเจตนาทำพินัยกรรมกำหนดการเพื่อตายในเรื่องการอื่นเอาไว้ด้วย แต่อย่างไรก็ดี การอื่นดังกล่าวนั้นจะต้องอยู่ในขอบอำนาจแห่งสิทธิของตนและต้องไม่ขัดต่อกฎหมายด้วย ดังเช่นที่ศาลฎีกาวินิจฉัยไว้ในคำพิพากษาฎีกาที่ 1174/2508 ซึ่งวินิจฉัยว่าผู้ตายทำพินัยกรรมยกศพของตนให้แก่โรงพยาบาล โรงพยาบาลมีสิทธิได้รับศพนั้นตามพินัยกรรม ถือว่าเป็นการกำหนดการเพื่อตาย ซึ่งอยู่ในขอบอำนาจแห่งสิทธิของตนและไม่ขัดต่อกฎหมายปัญหาซึ่งจะเกิดตามมาก็คือ ตามมาตรา 1646 และฎีกาที่ 1174/2508 อนุญาตให้ทำพินัยกรรมได้แม้ไม่ใช่มรดกแล้วเหตุใดฎีกาที่ 132/2507 จึงวินิจฉัยว่าเมื่อมิใช่มรดกแล้วทำพินัยกรรมไม่ได้ คำพิพากษาฎีกา 2 เรื่องนี้ ขัดกันหรืออย่างไร ในข้อนี้เห็นว่าไม่ขัดกัน เพราะตามข้อเท็จจริงในคำพิพากษาฎีกาที่ 132/2507 เงินสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลืองานศพนั้น องค์การ ช.พ.ค. จะจ่ายให้ต่อเมื่อสมาชิกถึงแก่ความตาย เงินนี้นอกจากจะไม่ใช่ทรัพย์มรดกของผู้ตายแล้ว ยังเป็นเงินที่อยู่นอกขอบอำนาจแห่งสิทธิของผู้ตาย คือ ขณะผู้ตายมีชีวิตอยู่ ผู้ตายไม่มีสิทธิอะไรกับเงินนั้นเลย แต่ตามฎีกาที่ 1174/2508 แม้ศพจะไม่ใช่ทรัพย์ จึงถือไม่ได้ว่าเป็นมรดก แต่ขณะที่ผู้ตายยังมีชีวิตอยู่ ผู้ตายย่อมกำหนดการเพื่อตายของตนเอาไว้เกี่ยวกับเนื้อตัวร่าง

กายของตน ภายหลังจากที่ถึงแก่ความตายได้ และการยกศพของตนให้แก่โรงพยาบาลก็เพื่อประโยชน์แก่การศึกษา ทางการแพทย์ จึงไม่เป็นการขัดต่อกฎหมายแต่อย่างใด

คำพิพากษาฎีกาที่ 2401/2515 (ประชุมใหญ่) ข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้ตายเป็นสมาชิกขององค์การสงเคราะห์ข้าราชการกรมไปรษณีย์โทรเลข ได้ระบุชื่อ ส. เป็นผู้รับประโยชน์เงินสงเคราะห์ไว้ตามข้อบังคับของกรมไปรษณีย์โทรเลข ซึ่งมีผลว่ากรมไปรษณีย์โทรเลขโดยองค์การดังกล่าวได้ทำสัญญาว่าจะชำระหนี้แก่ ส. บุคคลภายนอก สิทธิของ ส. จะเกิดขึ้นตั้งแต่เวลาที่แสดงเจตนาแก่กรมไปรษณีย์โทรเลขว่าจะถือเอาประโยชน์จากสัญญานั้น เมื่อ ส. ตายเสียก่อนโดยมิได้แสดงเจตนาจะถือเอาประโยชน์จากสัญญาสิทธิของ ส. ในเงินสงเคราะห์จึงยังไม่เกิดขึ้น และไม่อาจตกทอดเป็นทรัพย์สินมรดกไปยังทายาทของ ส.

เงินสงเคราะห์เป็นเงินที่ผู้รับประโยชน์จะได้รับหลังจากที่สมาชิกขององค์การสงเคราะห์ข้าราชการกรมไปรษณีย์โทรเลขถึงแก่ความตายแล้ว มิใช่ทรัพย์สินที่สมาชิกผู้ตายมีอยู่ในขณะที่ถึงแก่ความตาย จึงไม่เป็นมรดกของผู้ตาย

แม้เงินสงเคราะห์จะไม่เป็นมรดกของสมาชิกผู้ตาย แต่ในกรณีที่ผู้รับประโยชน์ตายก่อนสมาชิก และข้อบังคับกรมไปรษณีย์โทรเลขมิได้ระบุว่าจ่ายเงินนี้แก่ผู้ใดก็ควรจ่ายเงินนั้นแก่ทายาทโดยธรรมของสมาชิกผู้ตายเสมือนหนึ่งทรัพย์สินมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ลักษณะมรดก ซึ่งเป็นกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งที่จะใช้บังคับแก่เงินนี้

คำพิพากษานี้ เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งชี้ให้เห็นว่า เมื่อ ส. ตายก่อนแสดงเจตนาว่าจะถือเอาประโยชน์จากสัญญา ตามมาตรา 374 วรรคสอง สิทธิที่จะได้รับเงินสงเคราะห์นั้น จึงยังไม่เกิดขึ้นแก่ ส. บุคคลภายนอกผู้รับประโยชน์ เมื่อ ส. ถึงแก่ความตาย เงินนี้จึงไม่ตกทอดไปยังทายาทของ ส. กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เมื่อเงินนี้มีใช้มรดกของ ส. ก็ให้นำบรรพ 6 ลักษณะ 1 ว่าด้วยการตกทอดแห่งทรัพย์สินมรดกมาบังคับใช้ไม่ได้นั่นเอง

นอกจากนี้ผลของการที่ทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์ในมรดกหรือไม่ ยังมีผลไปถึงเรื่องการบังคับชำระหนี้ของเจ้าหนี้ด้วย หากไม่เป็นทรัพย์ในกองมรดก เจ้าหนี้ของผู้ตายก็ไม่อาจบังคับชำระหนี้จากทรัพย์นั้นได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1953/2515 เงินช่วยเหลือพิเศษข้าราชการที่ถึงแก่กรรมตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการจ่ายเงินเดือน เงินปี บำนาญ และเงินอื่นในลักษณะเดียวกัน พ.ศ.2505 ไม่ใช่มรดกของข้าราชการผู้ตาย เพราะไม่ใช่เงินที่ผู้ตายมีอยู่ในขณะตาย และตกได้แก่ผู้ที่กฎหมายกำหนดไว้ เว้นแต่ผู้ตายจะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น จึงไม่ตกอยู่ในข่ายความรับผิดชอบแห่งการบังคับที่ทายาทของข้าราชการผู้ตายถูกฟ้องในหนี้ของผู้ตาย เจ้าหนี้จะขออายัดเงินประเภทนี้ชั่วคราวไม่ได้

เงินสะสมเป็นเงินที่ทางราชการหักเก็บไว้จากเงินเดือนข้าราชการทุกเดือนและจ่ายคืนให้เมื่อข้าราชการนั้นออกจากราชการ เงินสะสมจึงเป็นมรดกของผู้ตาย เพราะเป็นเงินที่ผู้ตายมีอยู่ในขณะที่ผู้ตายถึงแก่ความตาย จึงอยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดีและอายัดไว้ชั่วคราวได้

จากตัวอย่างต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนี้ ย่อมเป็นอุทาหรณ์ให้เห็นว่า การทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของ “มรดก” มีความสำคัญมาก เพราะผลของการเป็น “มรดก” หรือไม่ อาจเป็นผลให้การวินิจฉัยคดีผิดหรือถูกได้ และเฉพาะอย่างยิ่งบางคดีถือเป็นข้อแพ้นะกันทีเดียว เมื่อเห็นความสำคัญของความหมายของมรดกดังนี้แล้ว ต่อไปจะได้พิจารณาถึงประเด็นที่ว่า “มรดก” คืออะไร

มรดกคืออะไร

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1600 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับของบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ กองมรดกของผู้ตายได้แก่ทรัพย์สินทุกชนิดของผู้ตาย ตลอดทั้งสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่าง ๆ เว้นแต่ตามกฎหมาย หรือว่าโดยสภาพแล้วเป็นการเฉพาะตัวผู้ตายโดยแท้”

โดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายมาตรา 1600 ดังกล่าว จึงมีหลักว่า กองมรดกของผู้ตายได้แก่ ทรัพย์สินทุกชนิด ตลอดทั้งสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่าง ๆ ซึ่งกำลังเป็นของผู้ตายอยู่ในขณะที่ถึงแก่ความตาย หรือซึ่งผู้ตายมีสิทธิได้รับอยู่แล้วก่อนตาย เว้นแต่ ทรัพย์สิน สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบเหล่านี้ตามกฎหมายหรือว่าโดยสภาพแล้ว เป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้

สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ซึ่งตามกฎหมายเป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้ ได้แก่สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ซึ่งกฎหมายบัญญัติว่าไม่ตกทอดไปยังทายาท เช่น การฟ้องเรียกค่าทดแทนเกี่ยวกับการหมั้น มาตรา 1447 วรรคสอง บัญญัติว่าให้ผู้เสียหายเท่านั้นฟ้องได้ ทายาทจะฟ้องหรือรับมรดกความต่อไปไม่ได้ เว้นแต่ค่าทดแทนตามมาตรา 1440(2) เป็นมรดก สิทธิฟ้องเรียกค่าทดแทนอย่างอื่นในลักษณะ 1 หมวด 1 ของบรรพ 5 ไม่เป็นมรดก

สิทธิอาศัย มาตรา 1404 บัญญัติว่า จะโอนกันไม่ได้แม้โดยทางมรดก สิทธิอาศัย จึงเป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายตามกฎหมาย ตรงกันข้ามกับสิทธิเหนือพื้นดิน ซึ่งมาตรา 1411 บัญญัติว่า ถ้ามิได้กำหนดไว้เป็นอย่างอื่นในนิติกรรมอันก่อให้เกิดสิทธิเหนือพื้นดินไซ้ ท่านว่าสิทธินั้นอาจโอนได้และรับมรดกกันได้ สิทธิเหนือพื้นดิน ตามธรรมดา จึงไม่ใช่การเฉพาะตัวของผู้ตาย

สิทธิเก็บกิน มาตรา 1418 วรรคท้ายบัญญัติว่า ถ้าผู้ทรงสิทธิเก็บกินถึงแก่ความตาย ท่านว่าสิทธินี้ย่อมสิ้นไปเสมอ แสดงว่า ตามกฎหมายสิทธิเก็บกินเป็นการเฉพาะตัวของผู้ตาย

ภาระติดพันในอสังหาริมทรัพย์ มาตรา 1431 บัญญัติว่า ถ้ามิได้กำหนดไว้เป็นอย่างอื่นในนิติกรรมอันก่อให้เกิดภาระติดพันไซ้ ท่านว่า ภาระติดพันในอสังหาริมทรัพย์นั้นจะโอนกันไม่ได้แม้โดยทางมรดก แสดงว่าตามกฎหมายภาระติดพันในอสังหาริมทรัพย์เป็นการเฉพาะตัวของผู้ตาย

สิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิดตามมาตรา 446 เป็นการเฉพาะตัวของผู้ตาย

ส่วนสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ซึ่งโดยสภาพเป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดย แท้ นั้น จำจะต้องดูสภาพแห่งสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบนั้น ๆ เป็นเรื่อง ๆ ไป ว่าเป็น การเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้หรือไม่ จะวางหลักให้ตายตัวไม่ได้ แต่อาจยกมากล่าวเป็น ตัวอย่างได้บางเรื่องว่าสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบอันเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของ ผู้ตายโดยเฉพาะนั้น ย่อมถือได้ว่าเป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้ เช่น สิทธิการเข้า สอบแข่งขันเป็นข้าราชการ การรับอนุญาตให้มีอาวุธปืน และการรับอนุญาตให้ขับขี ้รถยนต์ เป็นต้น เหล่านี้ย่อมเป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยสภาพ

คำพิพากษาฎีกาที่ 172/2488 ผู้ให้เช่าทำสัญญากับผู้เช่ายอมให้ผู้เช่ารื้อตึกแล้ว ทำใหม่ด้วยทุนทรัพย์ของผู้เช่า และว่าเมื่อทำเสร็จแล้วผู้ให้เช่ายอมให้ผู้เช่าเช่าต่อไปอีก 15 ปี ในอัตราค่าเช่าเดิมดังนี้เป็นสัญญาตอบแทนกัน ในทางทรัพย์สิน มิใช่สิทธิเฉพาะตัว เมื่อผู้เช่าทำตึกเสร็จแล้วต่อไปถึงแก่กรรม สิทธิตามสัญญาย่อมตกทอดแก่ทายาท

คำพิพากษาฎีกาที่ 206/2488 สิทธิในการขอแก้หรือถอนคำร้องทุกข์ในความผิด อันเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้น ถือว่าเป็นสิทธิอันเกี่ยวกับทรัพย์สิน ย่อมตกทอดไปยังทายาท

คำพิพากษาฎีกาที่ 520/2488 สิทธิในการขอประทานบัตรทำเหมืองแร่เป็น สิทธิเฉพาะตัวบุคคล ย่อมไม่ตกทอดไปยังทายาท

คำพิพากษาฎีกาที่ 1537/2500 สิทธิการเช่าเป็นสิทธิเฉพาะตัวผู้เช่า ผู้เช่าตาย ไม่ตกทอดไปยังทายาท

คำพิพากษาฎีกาที่ 191/2501 หุ้นส่วนเป็นสัญญาเฉพาะตัว ผู้เป็นหุ้นส่วนตาย จึงเลิกกัน จะบังคับให้ผู้จัดการมรดกหรือทายาทเข้าเป็นหุ้นส่วนด้วยไม่ได้ แต่การชำระ บัญชีไม่ใช่สิทธิเฉพาะตัว ทายาทหรือผู้จัดการมรดกต้องทำต่อไป

หมายเหตุ ในการจัดตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญนั้นถือได้ว่าคุณสมบัติของผู้เป็นหุ้น ส่วนในห้างหุ้นส่วนสามัญถือเป็นสาระสำคัญ เนื่องจากผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนต้องร่วมกัน รับผิดชอบในบรรดาหนี้สินของห้างโดยไม่จำกัดจำนวน จึงถือเป็นสัญญาเฉพาะตัวของผู้เป็น หุ้นส่วนตาม ป.พ.พ. มาตรา 1055(4) ว่า เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งตายทำให้ห้าง หุ้นส่วนสามัญนั้นเลิกกัน และเมื่อห้างเลิกกันแล้วจะต้องมีการชำระบัญชีซึ่งผู้ที่เข้ามา ชำระบัญชีก็คือทายาทหรือผู้จัดการมรดกของหุ้นส่วนที่ตายนั้น เพราะถือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง กับทรัพย์สินซึ่งตกเป็นมรดกของผู้ตาย

แต่หากผู้ตายเป็นผู้ถือหุ้นในบริษัทจำกัด และต่อมาผู้ถือหุ้นตายเช่นนี้ถือว่าหุ้นนั้นตกเป็นมรดกแก่ทายาทเนื่องจากคุณสมบัติของผู้ถือหุ้นไม่เป็นข้อสาระสำคัญเพราะความรับผิดชอบของผู้ถือหุ้นในบริษัทจำกัด มีเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนยังส่งใช้ไม่ครบมูลค่าของหุ้นที่ตนเองถืออยู่เท่านั้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1166/2510 ขอลาออกจากราชการตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2507 และทางราชการอนุญาตให้ออกได้ตั้งแต่วันนั้นแม้คำสั่งอนุญาตนั้นจะออกเมื่อหลังจากผู้ตายไปแล้ว สิทธิที่ผู้ตายจะได้รับบำเหน็จก็มีมาตั้งแต่วันที่ได้รับอนุญาตให้ออกจากราชการแล้ว เมื่อผู้ตาย สิทธิในการได้รับบำเหน็จจึงเป็นสิทธิอย่างหนึ่งในกองมรดกซึ่งผู้ตายมีอยู่ขณะถึงแก่ความตาย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1600 จึงแสดงเจตนาโดยพินัยกรรมกำหนดให้สิทธิในบำเหน็จนั้นตกแก่ผู้รับพินัยกรรมได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1646

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 455/2512 (ประชุมใหญ่) หน้าที่โอนขายที่ดินตามสัญญาประนีประนอมยอมความและคำพิพากษตามขอมานั้น ตามกฎหมายและโดยสภาพไม่ใช่เป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้ จึงเป็นมรดกของผู้ตาย ผู้ซื้อในฐานะเจ้าหนี้กองมรดกย่อมมีสิทธิขอให้บังคับคดีเอาที่ดินของผู้ตายโอนชำระหนี้ให้แก่ตนได้ตามคำพิพากษา

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2578-2579/2515 สัญญาเช่าซื้อมิใช่สัญญาเช่าธรรมดาแต่มีคำมั่นว่าจะขายทรัพย์สินโดยมีเงื่อนไขการชำระเงินกันเป็นครั้งคราวรวมอยู่ด้วย ถ้าผู้เช่าซื้อชำระเงินแก่ผู้ให้เช่าซื้อครบถ้วนตามเงื่อนไขก็ได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนี้ มิใช่สิทธิเฉพาะตัว สัญญาเช่าซื้อจึงมีผลที่อาจสืบสิทธิกันได้ เมื่อผู้เช่าซื้อตาย ทายาทจึงสืบสิทธิของผู้เช่าซื้อได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 464/2519 แม้ในระหว่างสัญญาเช่าซื้อ ผู้เช่าซื้อยังไม่ได้กรรมสิทธิ์ในรถที่เช่าซื้อมา แต่ผู้เช่าซื้อก็ชอบที่จะได้ใช้ประโยชน์ของรถ และมีหน้าที่ต้องส่งคืนรถในสภาพเรียบร้อยแก่ผู้ให้เช่าซื้อหากมีกรณีต้องคืน เมื่อมีผู้ทำละเมิดทำให้รถที่เช่าซื้อเสียหาย ผู้เช่าซื้อจึงมีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้ทำละเมิดได้ และเมื่อผู้เช่าซื้อตาย สิทธิดังกล่าวก็ตกทอดมายังทายาทที่จะฟ้องเรียกร้องได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 2219/2521 การฟ้องคดีอาญาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 4,5,6 ไม่ได้ให้อำนาจผู้จัดการมรดกฟ้องแทนผู้เสียหาย ทายาทและผู้จัดการมรดกฟ้องคดีอาญารฐานปลอมเอกสาร ยักยอกและฉ้อโกงทรัพย์สินของผู้ตายที่ความผิดเกิดก่อนตายไม่ได้ สิทธิฟ้องคดีอาญาไม่ตกทอดมายังทายาท

คำพิพากษาฎีกาที่ 488/2523 สัญญามีใจความว่า เจ้าของที่ดินให้จำเลยสร้างอาคารในที่ดินแล้วเรียกค่าก่อสร้างจากผู้เช่าอาคาร อาคารที่สร้างขึ้นยอมให้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของที่ดิน สัญญานี้เป็นสัญญาต่างตอบแทน แม้ต่อมาเจ้าของที่ดินจะตายตามกฎหมายหรือสภาพก็ไม่ใช่เป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้ สิทธิและหน้าที่ตามสัญญาย่อมตกทอดยังทายาท ทายาทต้องผูกพันตามสัญญานั้น ผู้จัดการมรดกถูกฟ้องตามสัญญาได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1269/2524 สิทธิเรียกร้องค่าชดเชยเป็นทรัพย์สิน มิใช่สิทธิเฉพาะตัว หากลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าชดเชยตามกฎหมายแล้วตายลง ค่าชดเชยย่อมเป็นมรดกตกทอดแก่ทายาท ทายาททุกคนเป็นเจ้าของรวมในกองมรดกที่ยังไม่ได้แบ่งของผู้ตาย ฉะนั้นทายาทแต่ละคนจึงอาจใช้สิทธิอันเกิดแต่กรรมสิทธิ์รวมครอบไปถึงกองมรดกทั้งหมด ฟ้องจำเลยผู้เป็นนายจ้างให้ชำระค่าชดเชยของลูกจ้างผู้ตายได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 426/2526 สิทธิเรียกร้องค่าชดเชยซึ่งนายจ้างต้องจ่ายให้แก่ลูกจ้างเมื่อเลิกจ้างเป็นสิทธิอย่างหนึ่งซึ่งถือได้ว่าเป็นมรดก ย่อมตกทอดแก่โจทก์ซึ่งเป็นทายาทของลูกจ้างผู้ถึงแก่กรรมได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 368/2532 สิทธิในการบังคับคดีขับไล่จำเลยออกไปจากอสังหาริมทรัพย์ของโจทก์เป็นสิทธิในทรัพย์สินมิใช่สิทธิเฉพาะตัวจึงตกทอดไปยังทายาทเมื่อผู้ทรงสิทธิถึงแก่ความตายผู้ร้องเป็นบุตรคนหนึ่งของโจทก์ซึ่งถือได้ว่าเป็นทายาทโดยธรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629(1) จึงมีสิทธิขอเข้ารับ

มรดกเป็นเจ้าของนี้ตามคำพิพากษาแทนโจทก์ และดำเนินการบังคับคดีแก่จำเลยซึ่งเป็นลูก
หนี้ตามคำพิพากษาได้ แม้ว่าจำเลยจะเป็นบุตรของโจทก์อันเป็นทายาทโดยธรรม มีสิทธิ
รับมรดกของโจทก์ด้วยก็มิได้เป็นการตัดสิทธิของผู้ร้องในการขอเข้ารับมรดกความแทน
โจทก์แต่ประการใด

คำพิพากษาฎีกาที่ 484/2533 สิทธิที่จะได้กรรมสิทธิในทรัพย์สินตามสัญญา
เช่าซื้อ มิใช่สิทธิเฉพาะตัว ดังนั้น สัญญาเช่าซื้อจึงอาจสืบสิทธิกันได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1288/2535 เงินตามโครงการผลประโยชน์เมื่อออกจากงาน
ซึ่งนายจ้างจะจ่ายให้แก่ลูกจ้างเมื่อออกจากงานเป็นเงินของลูกจ้าง ถ้าลูกจ้างยังไม่ตาย
และออกจากงาน นายจ้างก็ต้องจ่ายเงินดังกล่าวให้แก่ลูกจ้างตามระเบียบข้อบังคับของ
นายจ้าง เมื่อลูกจ้างตายเงินดังกล่าวจึงเป็นมรดกของผู้ตาย มิใช่สินสมรระหว่างผู้ตาย
กับภริยา

ระเบียบข้อบังคับของนายจ้างในการจ่ายเงินตามโครงการผลประโยชน์เมื่อออก
จากงานที่กำหนดให้ภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายของผู้ตายมีสิทธิได้รับไปครั้งหนึ่ง กับ
บุคคลที่ลูกจ้างระบุไว้ในหนังสือรับรองทายาทอีกครั้งหนึ่งนั้น ไม่ขัดต่อความสงบเรียบ
ร้อยของประชาชนมีผลใช้บังคับได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1008/2537 สัญญาเช่าเป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้เช่าย่อมเป็น
อันสิ้นสุดลงเมื่อผู้เช่าตายไม่เป็นมรดกที่จะตกทอดแก่ทายาท โจทก์เป็นผู้จัดการมรดก
ของ บ. ผู้เช่า จึงไม่อาจสงวนสิทธิการเช่าของ บ. ได้ และไม่มีอำนาจฟ้องบังคับจำเลย
เกี่ยวกับสิทธิการเช่าดังกล่าวได้อีก เพราะสิทธิการเช่าของ บ. เป็นอันสิ้นสุดไปแล้ว
ตั้งแต่ บ. ตาย ไม่มีสิทธิการเช่าที่จะบังคับแก่จำเลยได้อีกต่อไป

คำพิพากษาฎีกาที่ 2433/2538 เมื่อโจทก์ถึงแก่ความตาย ที่ดินพิพาทซึ่งโจทก์ได้รับการจัดสรรตาม พ.ร.บ. จัดสรรที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511 ย่อมตกทอดเป็นมรดกไปยังทายาทของโจทก์ตามมาตรา 12 สิทธิในการฟ้องขับไล่จำเลยทั้งสามออกจากที่พิพาทหาใช่เป็นเรื่องเฉพาะตัวของโจทก์ไม่ อ. ซึ่งเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของโจทก์ย่อมเป็นทายาทมีสิทธิเข้าเป็นคู่ความแทนที่โจทก์ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 3208/2538 สิทธิในการเรียกค่าสินไหมทดแทนเกี่ยวกับการปลงศพเป็นสิทธิของทายาทที่จะเรียกร้องเอาแก่ผู้กระทำละเมิดทำให้เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย ส่วนสิทธิในการเรียกค่าสินไหมทดแทนอันเกิดแก่ทรัพย์สินของเจ้ามรดกเนื่องจากการกระทำละเมิดก็เป็นสิทธิของเจ้ามรดกที่จะตกทอดแก่ทายาทเช่นกัน ฉะนั้นเมื่อ ส. ได้รับรองโจทก์ที่ 2 และที่ 3 ว่าเป็นบุตรแล้วและตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1627 ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานมีสิทธิรับมรดกของ ส. โจทก์ที่ 2 ที่ 3 จึงมีสิทธิฟ้องเรียกค่าปลงศพ ส. และค่าที่รถจักรยานยนต์ของ ส. เสียหายได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 3925/2539 สัญญาจะซื้อขายที่ดินและบ้านพิพาทเป็นสัญญา ระหว่าง พ. กับจำเลย ต่อมา พ. ตายก่อนวันนัดจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ ดังนั้น สิทธิในการโอน กรรมสิทธิ์และหน้าที่การชำระเงินที่เหลือของที่ดินและบ้านพิพาทตามสัญญา ย่อมเป็นกองมรดกของ พ. ผู้ตายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1600 การเรียกร้องสิทธิของจำเลยในฐานะเจ้าหนี้กองมรดกต้องบังคับต่อทายาทหรือผู้จัดการมรดก การที่จำเลยมีหนังสือนัดจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ที่ ดินและบ้านพิพาทแจ้งให้ พ. ทราบหลังจากที่ พ. ถึงแก่ความตายแล้วจึงไม่มีผลบังคับ สัญญาจะซื้อขายที่ดินและบ้านพิพาทจึงยังมีผลผูกพันกันอยู่ระหว่างจำเลยกับทายาทหรือผู้จัดการมรดกของผู้ตาย

คำพิพากษาฎีกาที่ 4979-4982/2539 แม้ตามสัญญาซื้อขายที่ดินที่ ล. เจ้ามรดกทำไว้กับ โจทก์ทั้งห้าก่อนที่ ล. จะถึงแก่ความตายเป็นสัญญาจะซื้อจะขายมีเพียงบุคคลสิทธิ โจทก์ทั้งห้ายังไม่อยู่ในฐานะอันจะให้จดทะเบียนสิทธิของตนได้อยู่ก่อนที่จะมีสิทธิฟ้องให้เพิกถอนการจดทะเบียนโอนที่ดินพิพาทระหว่างจำเลยที่ 1 ที่ 2 กับจำเลยที่ 3 ก็ตาม แต่ตามฟ้องของโจทก์ก็ได้อ้างถึงสิทธิตามสัญญาประนีประนอมยอมความและคำพิพากษามาตามยอมของศาลชั้นต้นที่โจทก์ทั้งห้าได้ฟ้องกองมรดกของ ล. โดยทายาทผู้รับมรดกและ จ. ผู้จัดการมรดกคนเดิมของ ล. ให้โอนที่ดินพิพาทตามสัญญาจะซื้อจะขาย

ให้โจทก์ทั้งห้า แม้อต่อมา จ. ถูกศาลชั้นต้นเพิกถอนจากการเป็นผู้จัดการมรดกและตั้งให้
จำเลยที่ 1 และที่ 2 เป็นผู้จัดการมรดกคนใหม่แทน คำพิพากษายกฟ้องดังกล่าวก็ยังมี
ผลผูกพันถึงจำเลยที่ 1 และที่ 2 และจำเลยที่ 3 ผู้ได้รับที่ดินพิพาทตามพินัยกรรมของ ล.
เพราะ จ. ผู้จัดการมรดกคนเดิมกระทำไปในฐานะผู้จัดการมรดกของ ล. จำเลยที่ 1 และ
ที่ 2 ผู้จัดการมรดกคนใหม่จึงต้องมีหน้าที่เช่นเดียวกับ จ. ที่จะต้องจัดการแบ่งปันทรัพย์
มรดกของ ล. ให้แก่ทายาทหรือมีหน้าที่ต้องชำระหนี้ที่เจ้ามรดกได้ก่อไว้ก่อนตายด้วย
ส่วนจำเลยที่ 3 ผู้รับโอนที่ดินพิพาทตามพินัยกรรมของ ล. เป็นผู้รับทรัพย์มรดกโดย
พินัยกรรม จึงต้องรับโอนมาทั้งสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับที่ดินที่รับโอนมา
ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1600, 1601 และ 1651 (2) จำเลยทั้งสาม
จึงมีหน้าที่ต้องจัดการโอนที่ดินพิพาทตามที่ ล. เจ้ามรดกทำสัญญาจะซื้อจะขายกับโจทก์
ทั้งห้าและศาลได้พิพากษาให้โอนตามสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าว

คำพิพากษาฎีกาที่ 6048/2539 ป. ทำสัญญากับจำเลยที่ 1 โดยจำเลยที่ 1
ยินยอมให้ ป. เข้าทำการค้าในสถานที่หรือแผงขายสินค้าด้วยตนเอง จะนำไปให้บุคคล
อื่นทำการค้าหรือโอนสิทธิให้บุคคลอื่นไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับความยินยอมเป็นลายลักษณ์
อักษร จากจำเลยที่ 1 ก่อน สิทธิอันเกิดจากสัญญาดังกล่าวจึงเป็นสิทธิเฉพาะตัวของ ป.
ไม่เป็นทรัพย์สินในกองมรดกของ ป. ที่ผู้จัดการมรดกจะจัดการได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 6225/2539 ป. เป็นลูกหนี้โจทก์อยู่ เมื่อ ป. ถึงแก่กรรม
แล้ว จำเลยทั้งสองทำหนังสือเพื่อชำระหนี้แทน ป. ซึ่งเป็นสามีจำเลยที่ 1 และเป็น
บิดาจำเลยที่ 2 โดยจำเลยทั้งสองมิได้เป็นหนี้โจทก์ โดยระบุว่า ขณะทำสัญญาฉบับนี้
ป. ยังคงเป็นลูกหนี้โจทก์อยู่เป็นจำนวนเงิน 2,720,000 บาท จำเลยทั้งสองยินยอม
ชดใช้หนี้จำนวนดังกล่าวโดยจะชำระเป็นงวด เป็นกรณีที่จำเลยทั้งสองซึ่งเป็นทายาท
ของ ป. ทำขึ้นเพื่อยอมรับสภาพหนี้ของเจ้ามรดก มิใช่เป็นการแปลงหนี้ใหม่โดยการ
เปลี่ยนตัวลูกหนี้อันจะเป็นเหตุให้มูลหนี้เดิมระหว่างโจทก์กับ ป. ระงับลงเพราะ ป.
ได้ถึงแก่กรรมไปก่อนที่จะมีการจัดทำหนังสือดังกล่าวแล้วและข้อความดังกล่าวแสดง
ให้เห็นถึงเจตนาที่ยอมตนเข้าผูกพันรับผิดชอบต่อโจทก์ในฐานะทายาทผู้ตายมิใช่รับผิดชอบ
เป็นส่วนตัวและเป็นสัญญาที่มีผลสมบูรณ์บังคับกันได้ตามกฎหมาย แต่คงรับผิดชอบ
โจทก์ไม่เกินกว่าทรัพย์มรดกที่จำเลยทั้งสองจะได้รับ

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับมรดก

การพิจารณาว่ามรดกคืออะไร มีข้อพิจารณาดังนี้ คือ

1. ทรัพย์สิน สิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบ ซึ่งจะตกทอดเป็นมรดกนั้นเป็นของผู้ตายในขณะที่ถึงแก่ความตาย หรือซึ่งผู้ตายมีสิทธิได้รับอยู่แล้วก่อนถึงแก่ความตายนั้นหากเป็นทรัพย์สิน สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบซึ่งเกิดขึ้นภายหลังตาย หรือเกิดขึ้นเพราะเหตุเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย ก็ไม่ใช่มรดก

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 182/2507 โจทก์ฟ้องว่าโจทก์เป็นมารดานายสิงห์คำ นายสิงห์คำเป็นสมาชิกสงเคราะห์ครอบครัวข้าราชการครู (ช.พ.ค. ลำพูน) เมื่อนายสิงห์คำตาย โจทก์มีสิทธิได้รับเงินทุนสงเคราะห์ช่วยงานศพและอุปการะบุตร และนายสิงห์คำได้ทำพินัยกรรมยกเงินส่วนนี้ให้โจทก์ จำเลยเป็นศึกษาริการมีอำนาจหน้าที่จ่ายเงินนี้แต่กลับไม่จ่าย และเอาไปแบ่งให้บุตรผู้ตาย โจทก์จึงฟ้องคดีนี้

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า องค์การ ช.พ.ค. นี้ ตั้งขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยการอุปการะเพื่อนครูและสงเคราะห์ครอบครัว โดยเฉพาะบุตรผู้ตาย เงินสงเคราะห์นี้เป็นเงินที่สมาชิกอื่น ช่วยกันบริจาคเมื่อสมาชิกคนหนึ่งตาย เพื่ออนุเคราะห์ช่วยเหลืองานศพและครอบครัวผู้ตาย ผู้ตายเองหาสิทธิแต่อย่างใดไม่ เงินนั้นจึงมิใช่กองมรดกของผู้ตาย นายสิงห์คำจึงไม่มีอำนาจทำพินัยกรรมยกเงินจำนวนนี้ให้แก่ใครได้ พิพากษายกฟ้องโจทก์

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2401/2515 (ประชุมใหญ่) ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า เงินสงเคราะห์ อนุเคราะห์ เป็นเงินที่ผู้รับประโยชน์จะได้รับหลังจากที่สมาชิกขององค์การสงเคราะห์ข้าราชการกรมไปรษณีย์โทรเลขถึงแก่ความตาย มิใช่ทรัพย์สินที่สมาชิกผู้ตายมีอยู่ในขณะที่ถึงแก่ความตาย จึงไม่เป็นมรดกของผู้ตาย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1543/2504 ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า เงินบำนาญตกทอดกฎหมายบัญญัติให้สิทธิแก่บุคคลที่กฎหมายระบุไว้โดยตรง ไม่เป็นมรดกของผู้ตาย

สิทธิที่จะได้รับบำนาญตกทอดนี้เกิดขึ้นเมื่อผู้ตายถึงแก่ความตายไม่ใช่เงินซึ่งผู้ตายมีอยู่ในขณะที่ถึงแก่ความตาย จึงไม่เป็นมรดก (ดูคำพิพากษาฎีกาที่ 4/2505, 1953/2515 ซึ่งวินิจฉัยทำนองเดียวกัน)

ที่กล่าวมาแล้วเป็นเรื่องทรัพย์สินซึ่งตกได้ภายหลัง ก่อนตายยังไม่มีสิทธิได้รับจึงไม่เป็นมรดก หากเป็นทรัพย์สินซึ่งเป็นของผู้ตาย หรือซึ่งผู้ตายมีสิทธิได้รับอยู่แล้วก่อนตาย ย่อมถือว่าเป็นมรดก

คำพิพากษาฎีกาที่ 1131/2506 เมื่อปรากฏว่าเงินทุนสงเคราะห์ (ท.ส.ค.) ของผู้ปฏิบัติงานในการรถไฟ เป็นเงินที่เก็บจากผู้ปฏิบัติงาน ร้อยละ 5 ของเงินเดือนทุกเดือน และการรถไฟจ่ายสมทบอีก มีจำนวนร้อยละ 10 ถ้าผู้ปฏิบัติงานต้องออกจากงาน นอกจากถูกไล่ออก ให้จ่ายให้แก่ผู้ปฏิบัติงานรวมทั้งดอกเบี้ยและกองทุนจ่ายเพิ่มให้อีกเป็นจำนวนเท่ากันนั้น เห็นได้ว่าเงินทุนสงเคราะห์นี้เป็นเงินที่ผู้ปฏิบัติงานมีสิทธิได้รับอยู่ก่อนแล้ว หากผู้นั้นตายลงย่อมตกเป็นมรดก

แม้จะระบุไว้ในสมุดประวัติ (ท.ส.ค.) ให้จำเลยเป็นผู้รับเงินสงเคราะห์ก็ดี แต่หากต่อมาภายหลังเจ้าของเงินทุนสงเคราะห์ทำพินัยกรรมระบุยกให้โจทก์เป็นผู้รับก็เป็นการตัดจำเลยไปตามพินัยกรรมนั้น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1953/2515 ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าเงินสะสมเป็นเงินที่ทางราชการหักเก็บไว้จากเงินเดือนข้าราชการทุกเดือน และจ่ายคืนให้เมื่อข้าราชการนั้นออกจากราชการเงินสะสมจึงเป็นมรดกของผู้ตาย เพราะเป็นเงินที่ผู้ตายมีอยู่ในขณะที่ถึงแก่ความตาย จึงอยู่ในข่ายความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี และอายัดไว้ชั่วคราวได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1288/2535 เงินตามโครงการผลประโยชน์เมื่อออกจากงานที่บริษัท ช. คิดให้ผู้ตาย 2.25 เท่าของเงินเดือนเดือนสุดท้ายต่ออายุงาน 1 ปี ถือได้ว่าเป็น

เงินของผู้ตาย หากผู้ตายยังไม่ตายและออกจากบริษัทไป บริษัทก็ต้องจ่ายเงินจำนวนนี้ให้แก่ผู้ตาย ดังนั้น เงินโครงการผลประโยชน์เมื่อออกงานจึงเป็นมรดกของผู้ตาย

หลักในการวินิจฉัยเงินประเภทต่างๆ ว่า จะเป็นมรดกหรือไม่ จะต้องพิจารณาถึงหลักการจ่ายเงินประเภทนั้น ๆ ว่า ตามระเบียบหลักเกณฑ์การจ่ายเงินประเภทนั้น ๆ จะจ่ายให้ผู้ตายเมื่อใด หากว่าเป็นเงินของผู้ตาย หรือเงินซึ่งผู้ตายมีสิทธิได้รับอยู่แล้ว ก่อนถึงแก่ความตาย ย่อมถือว่าเป็นมรดกตกทอดไปยังทายาท หากเป็นเงินซึ่งตกให้แก่ผู้ตาย หรือผู้รับประโยชน์ภายหลังที่ผู้ตายถึงแก่ความตายหรือระบุเป็นเงื่อนไขว่าจะจ่ายให้เมื่อตาย เงินดังกล่าวจึงเป็นเงินซึ่งผู้ตายไม่มีสิทธิได้รับอยู่ก่อนถึงแก่ความตาย จึงไม่ใช่ทรัพย์สินมรดกที่จะตกทอดตามมาตรา 1600

2. ทรัพย์สิน หรือสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ซึ่งจะเป็นมรดกนั้นจะต้องไม่มีการจำหน่ายจ่ายโอน หรือระงับไปแล้วก่อนตาย หากได้มีการจำหน่ายจ่ายโอนไปแล้ว ย่อมไม่เป็นมรดกอีกเช่นกัน เพราะมิใช่เป็นของเจ้ามรดกในขณะที่ถึงแก่ความตาย

ตัวอย่าง เจ้ามรดกมีที่ดินอยู่ 1 แปลง ก่อนตายได้จดทะเบียนโอนขายให้แก่บุคคลอื่นไปแล้ว เมื่อถึงแก่ความตาย ที่ดินแปลงนี้ย่อมไม่ใช่ทรัพย์สินมรดกที่จะตกทอดได้

แต่อย่างไรก็ดี การจำหน่ายจ่ายโอนไปต้องมีผลสมบูรณ์ด้วย หากปรากฏว่านิติกรรมการจำหน่ายจ่ายโอน หรือระงับไป ซึ่งทรัพย์สิน หรือสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบดังกล่าว ตกเป็นโมฆะ โมฆียะ หรือเสื่อมเสียไปด้วยประการใดๆ ย่อมเป็นผลให้ไม่มีการเคลื่อนไหว หรือเปลี่ยนแปลงสิทธิในทรัพย์สินหรือความรับผิดชอบของผู้ตายหรือหากมีแต่ปรากฏว่าได้กลับคืนมาเป็นของเจ้ามรดกก็คงเป็นมรดกตกทอดอยู่ตามเดิม

นอกจากนี้ ข้อพึงระวังก็คือให้พิจารณาถึงขณะเวลาตายว่า ผู้ตายมีสิทธิอยู่แล้วหรือยัง ไม่ว่าหลักฐานแห่งสิทธิจะออกมาเมื่อใด หรือการกลับมาตกเป็นของเจ้ามรดกจะมีขึ้นเมื่อใด ก็ให้พิจารณาแต่เพียงว่าเมื่อกลับคืนเข้าสู่สิทธิของเจ้ามรดกแล้วมีผลเมื่อใด ถ้าผลแห่งกฎหมายเป็นเหตุให้เจ้ามรดกมีสิทธิอยู่ขณะตาย ก็เป็นทรัพย์สินมรดก

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1166/2510 ขอลาออกจากราชการตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2507 และทางราชการอนุญาตให้ออกได้ตั้งแต่วันนั้น แม้คำสั่งอนุญาตนั้นออกเมื่อหลังจากที่ผู้นั้นตายไปแล้ว สิทธิที่ผู้นั้นจะได้รับบำเหน็จก็มีมาตั้งแต่วันที่ได้รับอนุญาตให้ออกจากราชการแล้ว เมื่อผู้นั้นตาย สิทธิในการได้รับบำเหน็จจึงเป็นสิทธิอย่างหนึ่งในกองมรดก ซึ่งผู้นั้นมีอยู่ขณะถึงแก่ความตาย ตามมาตรา 1600 จึงแสดงเจตนาโดยพินัยกรรมโอนสิทธิในบำเหน็จนั้นให้แก่ผู้รับพินัยกรรมได้ตามมาตรา 1646

3. สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ซึ่งตามกฎหมายถือว่าเป็นการเฉพาะตัวผู้ตาย โดยแท้ ได้แก่ สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ซึ่งกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งว่าไม่ตกทอดไปยังทายาท เช่นที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1447 วรรคสอง เรื่องการฟ้องเรียกค่าทดแทนเกี่ยวกับการหมั้นทำให้สิทธิเฉพาะคู่หมั้นซึ่งเป็นผู้เสียหายเท่านั้น จึงจะต้องเรียกค่าทดแทน ตามมาตรา 1440(1) หรือ (3) กับมาตรา 1444, 1445 และมาตรา 1446 ได้ ทายาทของผู้เสียหายจะฟ้องไม่ได้ โดยกฎหมายบัญญัติว่าสิทธิเรียกค่าทดแทนดังกล่าว นั้นไม่อาจโอนกันได้ และไม่ตกสืบไปถึงทายาท เว้นแต่สิทธินั้นจะได้รับสภาพกันไว้เป็นหนังสือ หรือผู้เสียหายได้เริ่มฟ้องคดีตามสิทธินั้นแล้ว

ข้อสังเกต

1) สิทธิเรียกค่าทดแทนตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายครอบครัวบรรพ 5 เดิม ได้บัญญัติเอาไว้ในมาตรา 1444 ว่า การฟ้องเรียกค่าทดแทนตามหมวดนี้ให้ผู้เสียหายเท่านั้นฟ้องได้ ทายาทจะฟ้องหรือรับมรดกความต่อไปไม่ได้ แต่ตามบรรพ 5 ใหม่ บัญญัติไว้ในมาตรา 1447 วรรคสองนั้น อาจมีการรับมรดกความได้

2) ตามมาตรา 1447 วรรคสอง บัญญัติยกเว้นไม่คลุมถึงมาตรา 1440 (2) ด้วย ฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าสิทธิฟ้องเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 1440(2) คือค่าทดแทนความเสียหายเนื่องจากได้ใช้จ่ายหรือต้องตกเป็นลูกหนี้ เนื่องในการเตรียมการสมรสโดยสุจริต และตามสมควรนี้เป็นมรดก แต่ค่าทดแทนอย่างอื่นในลักษณะ 1 หมวด 1 ของบรรพ 5 ใหม่ คือค่าทดแทนตามมาตรา 1440(1), (3) มาตรา 1444, 1445 และมาตรา

1446 ไม่เป็นมรดก เว้นแต่จะ ได้รับสภาพกันไว้เป็นหนังสือ หรือผู้เสียหายได้เริ่มฟ้องคดีตามสิทธินั้นแล้ว

นอกจากนี้ก็มีสิทธิอาศัย ซึ่งมาตรา 1404 บัญญัติว่าจะโอนกันไม่ได้ แม้โดยทางมรดก หรือสิทธิเก็บกิน ตามมาตรา 1418 วรรคท้าย ถ้าผู้ทรงสิทธิเก็บกินถึงแก่ความตาย ท่านว่าสิทธินั้นย่อมสิ้นไปเสมอ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า โดยสภาพของกฎหมายแล้ว สิทธิเก็บกินเป็นเรื่องเฉพาะตัว จึงตายตามตัวไม่เป็นมรดกที่จะตกทอดได้ และในส่วนที่ว่าด้วยภาระคิดพินในอสังหาริมทรัพย์มีมาตรา 1431 บัญญัติว่า ถ้ามิได้กำหนดไว้เป็นอย่างอื่นในนิติกรรม อันก่อให้เกิดภาระคิดพินไซ้ร ท่านว่า ภาระคิดพินในอสังหาริมทรัพย์นั้น จะโอนกันไม่ได้ แม้โดยทางมรดกซึ่งแสดงให้เห็นว่า กฎหมายถือว่าโดยทั่วไปแล้วหากไม่มีการกำหนดไว้เป็นอย่างอื่นในนิติกรรม อันก่อให้เกิดภาระคิดพินในอสังหาริมทรัพย์ใดแล้ว ย่อมถือว่า ภาระคิดพินในอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นการเฉพาะตัวของผู้ทรงสิทธิในภาระคิดพินนั้น โดยเฉพาะ

ส่วนสิทธิในการเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิด โดยทั่วไปก็เป็นสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สินอย่างหนึ่ง ซึ่งย่อมไม่ถือว่าเป็นสิทธิเฉพาะตัว จึงตกสืบเป็นมรดกไปยังทายาทคงมีแต่เฉพาะเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างอื่น อันมิใช่ตัวเงินเท่านั้นซึ่งมาตรา 446 บัญญัติไว้เป็นพิเศษว่า “.....สิทธิเรียกร้องอันนี้ไม่โอนกันได้ และไม่ตกสืบไปถึงทายาท เว้นแต่สิทธินั้นจะได้รับสภาพกันไว้โดยสัญญา หรือได้เริ่มฟ้องคดีตามสิทธินั้นแล้ว” ทั้งนี้ เพราะเหตุว่าสิทธิเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างอื่น อันมิใช่ตัวเงินตามมาตรา 446 นั้น เป็นค่าสินไหมทดแทน เพื่อความเสียหายอย่างอื่น ซึ่งมิใช่ความเสียหายเกี่ยวกับทรัพย์สินอันอาจตีราคาเป็นเงินได้ เช่น ถูกทำละเมิดจนได้รับบาดเจ็บด้วยอาการทุกขเวทนา และจนเป็นเหตุให้รูปหน้าเสียโฉม ดังนี้ ความเสียหายเกี่ยวกับการเสียค่ารักษาพยาบาลขาดประโยชน์ที่ได้จากการทำงานเหล่านี้เป็นการเสียหายแก่ทรัพย์สิน ซึ่งอาจคำนวณเป็นเงินได้ มิใช่ความเสียหายตามมาตรา 446 จึงเป็นมรดกตกทอดได้ แต่การเรียกค่าเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงิน คือค่าทำขวัญที่ต้องได้รับบาดเจ็บ ทนทุกขเวทนาและมีใบหน้าเสียโฉม ต้องเป็นที่อับอายเหล่านี้ ผู้เสียหายย่อมอาจเรียกได้ตามมาตรา 446 และสิทธิอันนี้เป็นเรื่องเฉพาะตัวที่ผู้เสียหาย

จะพึงเรียกเอาเองไม่อาจโอนหรือตกทอดเป็นมรดกได้ เว้นแต่ผู้เสียหายจะได้เรียกร้องจนมีการรับสภาพหนี้กันไว้โดยสัญญา หรือผู้เสียหายได้เริ่มฟ้องคดีตามสิทธินั้นแล้วเกิดตายลงทายาทย่อมเข้ารับมรดกความได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1859/2518 คำทบทวนฎีกาซึ่งผู้เสียหายได้ฟ้องคดีแล้วจึงตายลงนั้นทายาทเข้าเป็นคู่ความแทนवादคดีต่อไปได้

ที่กล่าวทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างของสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ซึ่งโดยกฎหมายถือว่าเป็นการเฉพาะตัวผู้ตายโดยแท้ ซึ่งต้องดูบทบัญญัติของกฎหมายเป็นเรื่อง ๆ ไป

4. สิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบซึ่งโดยสภาพแล้ว ถือว่าเป็นการเฉพาะตัวผู้ตายโดยแท้ ได้แก่ สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบซึ่งโดยสภาพของตัวมันเอง ย่อมเป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้ ในข้อนี้ก็จะต้องพิจารณากันเป็นเรื่อง ๆ ไป จะวางหลักแน่นอนตายตัวไม่ได้ แต่อาจกล่าวได้ว่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับส่วนตัวของบุคคลคนใดย่อมเป็นการเฉพาะตัวของบุคคลนั้น เช่น เกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคคล อันได้แก่การได้รับอนุญาตให้ขับขีรถยนต์ การได้รับอนุญาตให้มีอาวุธปืน สิทธิการสอบแข่งขัน หรือได้รับวุฒิปัตรต่าง ๆ เช่น ประกาศนียบัตร ปริญญาบัตร ซึ่งจะเห็นว่าการพิจารณาให้สิทธิต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องพิจารณาคุณสมบัติของบุคคลนั้น ๆ โดยเฉพาะ เช่นเดียวกับตำแหน่งหน้าที่การงานต่าง ๆ ซึ่งโดยสภาพของตัวเองถือว่าเป็นการเฉพาะตัวที่ไม่อาจตกทอดไปยังทายาทได้

5. สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบตามสัญญา สัญญาเป็นบ่อเกิดแห่งหนึ่งประการหนึ่งและดังที่ทราบกันมาแล้วว่านี่ก็เป็นความผูกพันทางกฎหมายซึ่งก่อให้เกิดสิทธิแก่เจ้าหนี้ในอันจะเรียกให้ลูกหนี้ต้องมีหน้าที่ในการชำระหนี้ นั้น ซึ่งเมื่อมีหน้าที่ก็ต้องมีความรับผิดชอบ หากไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ โดยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าสัญญาก่อให้เกิดสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่าง ๆ ขึ้น ปัญหาที่จะต้องพิจารณาก็คือ สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบตามสัญญาใดถือเป็นการเฉพาะตัว ไม่ตกทอดเป็นมรดกไปยังทายาทและสิทธิ หน้าที่

กับความรับผิดชอบอันใดไม่ถือว่าเป็นการเฉพาะตัว ซึ่งจะตกทอดเป็นมรดกไปยังทายาทใน
ข้อนี้ จะต้องพิจารณาถึงลักษณะแห่งสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของแต่ละสัญญา นั้น ๆ
ว่าอย่างใดมีลักษณะเป็นการเฉพาะตัว อย่างใดไม่เป็นการเฉพาะตัว เป็นกรณี ๆ ไป โดย
เฉพาะอย่างยิ่ง สัญญาต่าง ๆ ซึ่งจัดเข้าอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3
ว่าด้วยเอกเทศสัญญา ก็จะต้องพิจารณาบทบัญญัติของกฎหมาย ซึ่งบัญญัติถึงคุณลักษณะ
และความเกี่ยวพันเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของคู่สัญญาไว้ว่าได้บัญญัติให้
เห็น หรือบ่งโดยปริยายว่า เป็นสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบเฉพาะตัวหรือไม่ เช่น สิทธิ
ของผู้ให้เช่า มาตรา 544 บัญญัติห้ามมิให้เช่าช่วงย่อมบ่งให้เห็นว่าผู้ให้เช่าได้พิจารณา
คุณสมบัติของผู้เช่าแล้วเห็นว่าไว้วางใจพอที่จะมอบทรัพย์สินของตนให้ใช้ประโยชน์ได้ จึง
ยอมให้เช่าสิทธิของผู้เช่าจึงเป็นสิทธิเฉพาะตัว และในกรณีสัญญาจ้างแรงงานก็เช่นกัน
เมื่อผู้รับจ้างตาย สัญญาจ้างย่อมระงับ หน้าที่ที่จะต้องทำงานให้ผู้ว่าจ้างไม่ตกทอดไปยัง
ทายาท ขอให้พิจารณาตัวอย่างเอกเทศสัญญาต่าง ๆ ต่อไปนี้

ก. สิทธิตามสัญญาเช่า

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติของกฎหมายลักษณะเช่าทรัพย์สินแล้ว จะเห็นว่ากฎหมายได้
บัญญัติวางหลักเกณฑ์ให้เห็นว่า การที่ผู้ให้เช่าจะมอบทรัพย์สินของตนให้แก่ผู้ให้เช่า คน
ใดได้ใช้ หรือได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินที่ให้เช่า นั้น ผู้ให้เช่าได้พิจารณาและคำนึงถึง
คุณสมบัติเฉพาะตัวของผู้เช่าแต่ละคนเอาไว้แล้ว ฉะนั้น สิทธิของผู้เช่าจึงควรเป็นสิทธิ
เฉพาะตัว ไม่ตกทอดไปยังทายาท

คำพิพากษาฎีกาที่ 925/2501 สัญญาเช่าเป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้เช่า เมื่อผู้เช่า
ตายไปสิทธิการเช่าก็ย่อมสิ้นสุดจะรับมรดกตาม มาตรา 1600 ไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 935/2508 ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมาย
แพ่งและพาณิชย์ มาตรา 544 ย่อมเป็นหลักอยู่ว่า สิทธิเรียกร้องที่จะได้ใช้หรือได้รับ
ประโยชน์ที่เช่าต่อผู้ให้เช่านั้นเป็นสิทธิเฉพาะตัวผู้เช่า นั้น จะโอนแบ่งตามกฎหมายครอบครัว

ครัวมรดกก็ดี ตามนิติกรรมก็ดี ถ้ามิได้มีข้อตกลงไว้ในสัญญาเช่า หรือมิได้รับความยินยอมจากผู้ให้เช่าแล้ว ก็เป็นอันว่าจะแบ่งโอนไปยังบุคคลภายนอก แม้จะเป็นสามีหรือทายาทของผู้เช่าก็ไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1008/2537 สัญญาเช่าเป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้เช่าย่อมสิ้นสุดลงเมื่อผู้เช่าตาย ไม่เป็นมรดกที่จะตกทอดแก่ทายาท

คำพิพากษาฎีกาที่ 4985/2537 แม้ บ. มีสิทธิเช่าอาคารพิพาทจากโจทก์ร่วม แต่สิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิเฉพาะตัว เมื่อ บ. ตายสิทธิการเช่าย่อมระงับหรือสิ้นสุดลงไม่ตกทอดไปยังจำเลยซึ่งเป็นทายาท

ข้อสังเกต

1. เท่าที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเรื่องสิทธิของผู้เช่าตามสัญญาเช่าเท่านั้น ซึ่งเห็นกันว่าเป็นการเฉพาะตัวของผู้เช่าโดยแท้ ไม่ตกสืบไปยังทายาท แต่ในส่วนสิทธิของผู้ให้เช่าบ้าง มีปัญหาว่าจะถือว่าเป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้ให้เช่าหรือไม่ ในข้อนี้มีความเห็นว่า ไม่น่าจะถือว่าเป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้ให้เช่า เพราะการที่ผู้เช่าจะเช่าทรัพย์สินของผู้ใดปกติจะพิจารณาแต่เฉพาะคุณสมบัติของทรัพย์สินที่เช่าเท่านั้น ส่วนเจ้าของผู้ให้เช่า จะเป็นผู้ใดย่อมไม่เป็นข้อสาระสำคัญ และตามแนวคำวินิจฉัยของศาลฎีกาก็เคยวินิจฉัยมาแล้วว่าหากผู้ให้เช่าตายสัญญาเช่าไม่ระงับ สัญญาเช่าจะระงับก็แต่เฉพาะกรณีผู้เช่าตายเท่านั้นกับขอให้เทียบแนววินิจฉัยคำพิพากษาฎีกาที่ 338/2479 ซึ่งจะกล่าวต่อไปในเรื่องสัญญาอื่น

2. สิทธิของผู้เช่าจะเป็นสิทธิเฉพาะตัว และไม่ตกทอดเป็นมรดกก็แต่เฉพาะกรณีเป็นสัญญาเช่าธรรมดาเท่านั้น หากเป็นสัญญาเช่าซึ่งมีข้อตกลงต่างตอบแทนกันเป็นพิเศษ นอกเหนือจากข้อตกลงเช่าธรรมดา ย่อมไม่ถือว่าเป็นสิทธิเฉพาะตัวผู้เช่าอีกต่อไป และอาจตกทอดเป็นมรดกไปยังทายาทได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 172/2488 ข้อเท็จจริงปรากฏว่าสามีโจทก์ทำสัญญากับจำเลย สร้างตึกที่เช่าให้ศิษย์ โดยมีข้อสัญญาว่าผู้เช่า (สามีโจทก์) ยอมรับหรือสร้างตึกตามรายการโดยทุนทรัพย์ของผู้เช่าเมื่อเสร็จผู้ให้เช่ายอมให้ผู้เช่าทำสัญญาเช่าตึกต่อไปอีกมีกำหนด 15 ปี ครั้นสร้างเสร็จผู้เช่าคือสามีโจทก์ได้เช่าตามสัญญา ครั้นเช่ามาได้ 4 ปี ผู้เช่าตาย ดังนี้ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า สัญญาดังกล่าวแสดงเจตนาของคู่กรณีว่าต้องตอบแทนกันในเรื่องทรัพย์สิน ไม่ใช่สิทธิเฉพาะตัว ฉะนั้น เมื่อคู่สัญญาเดิมตายสิทธินี้ย่อมตกทอดไปยังทายาทตามมาตรา 1600 จำเลยต้องยอมให้โจทก์ในฐานะผู้จัดการมรดกเช่าต่อไปอีก 11 ปี

คำพิพากษาฎีกาที่ 801-802/2492 วินิจฉัยว่า สัญญาเช่าที่ดินมีว่าผู้เช่าต้องหาผลไม้มารปลูกเอง เป็นสัญญาต่างตอบแทน เมื่อผู้เช่าตาย ทายาทของผู้เช่าย่อมมีสิทธิเช่าต่อไปจนครบกำหนดตามสัญญาเช่าที่ทำไว้ก่อน เพราะไม่ใช่สัญญาเช่าทรัพย์สินธรรมดา หากเป็นสัญญาต่างตอบแทน ตามนัยคำพิพากษาฎีกาที่ 172/2488

ข. สิทธิตามสัญญาเช่าซื้อ

บทบัญญัติของกฎหมายลักษณะเช่าซื้อ ไม่ว่าจะเป็นผู้ให้เช่าซื้อหรือผู้เช่าซื้อ ไม่ได้พิจารณาเรื่องคุณสมบัติเฉพาะตัวของฝ่ายใด การที่ผู้เช่าซื้อจะไปเช่าซื้อทรัพย์สินใดก็พิจารณาคุณสมบัติของทรัพย์สินที่เช่าซื้อ และผู้ให้เช่าซื้อก็ไม่ได้พิจารณาคุณสมบัติเฉพาะตัวของผู้เช่าซื้อเช่นเดียวกัน ถ้าผู้เช่าซื้อตกลงว่าสามารถส่งเงินได้ครบทุกงวด ผู้ให้เช่าซื้อจะทำสัญญาด้วย ดังนั้น สัญญาเช่าซื้อไม่ระงับ ไม่ว่าผู้ให้เช่าซื้อหรือผู้เช่าซื้อตาย

คำพิพากษาฎีกาที่ 2578-2579/2515 สัญญาเช่าซื้อมิใช่สัญญาเช่าธรรมดาแต่เป็นสัญญาซึ่งเจ้าของเอาทรัพย์สินออกให้เช่า และให้ค้ำประกันว่าจะขายทรัพย์สินนั้น โดยมีเงื่อนไขการชำระเงินเป็นจำนวนเท่านั้น เท่านั้นคราว รวมอยู่ด้วย ถ้าผู้เช่าซื้อชำระเงินให้แก่ผู้ให้เช่าซื้อครบถ้วนแล้ว กรรมสิทธิ์ก็จะตกแก่ผู้เช่าซื้อ สิทธิที่จะได้กรรมสิทธิ์ใน

ทรัพย์สินจึงมิใช่เป็นการเฉพาะตัว สัญญาเช่าซื้อจึงมีผลที่อาจสืบสิทธิกันได้ เมื่อผู้เช่าซื้อตาย ทายาทจึงสืบสิทธิของผู้เช่าซื้อได้

ค. สิทธิตามสัญญาเช่า

สัญญาเช่าโดยสภาพมิใช่เป็นการเฉพาะตัวของผู้ให้เช่า หน้าที่ตามสัญญาจึงเป็นมรดกตกทอดไปยังจำเลยผู้เป็นทายาทให้ต้องปฏิบัติตามสัญญาต่อไป

คำพิพากษาฎีกาที่ 338/2479 ข้อเท็จจริงปรากฏว่าผู้ตายอนุญาตให้โจทก์ใช้เรือข้างกระดานของผู้ตายเป็นเครื่องมือเลี้ยงชีพไปตลอดชีวิต และผู้ตายได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์ทั้งหมดรวมทั้งเรือลำนี้ให้แก่จำเลย ต่อมา ผู้ตายถึงแก่ความตาย โจทก์จำเลยได้พิพาทกันเรื่องทรัพย์มรดกของผู้ตายเป็นคดีนี้และจำเลยได้ฟ้องแย้งเรียกเรือลำนี้จากโจทก์ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 646 บัญญัติรับรองให้กำหนดเวลากันได้ในการยืมทรัพย์ และคู่กรณีอาจกำหนดเวลาให้ยืมกันตลอดชีวิตได้ โดยเทียบมาตรา 541 ส่วนมาตรา 648 บัญญัติให้การยืมใช้คงรูปย่อมระงับไปด้วยเหตุมรณะของผู้ยืม จึงแสดงให้เห็นว่ามีได้ถือเอาความมรณะของผู้ยืมเป็นเหตุให้สัญญาระงับไป จำเลยจะต้องปฏิบัติตามข้อผูกพันของผู้ตาย ซึ่งอนุญาตให้โจทก์ใช้เรือได้ตลอดชีวิต พิพากษายกฟ้องแย้งของจำเลย

ข้อนำพิจารณาก็คือ ในส่วนสิทธิของผู้ยืมบ้าง จะถือว่าเป็นการเฉพาะตัวผู้ยืมหรือไม่ โดยอาศัยบทบัญญัติมาตรา 648 ซึ่งบัญญัติว่า อันการยืมใช้คงรูปย่อมระงับสิ้นไปด้วยความมรณะแห่งผู้ยืมและมาตรา 643 บัญญัติห้ามมิให้ผู้ยืมเอาทรัพย์สินซึ่งยืมนั้นไปให้บุคคลภายนอกใช้สอย ซึ่งสื่อให้เห็นว่ากฎหมายมุ่งประสงค์ให้สิทธิตามสัญญาเช่าของผู้ยืมเป็นการเฉพาะตัวผู้ยืมเท่านั้น เพราะการที่ผู้ให้เช่ารายใดจะให้ผู้ใดยืมใช้คงรูปซึ่งทรัพย์สินของตน ผู้ให้เช่าจะต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์และคุณสมบัติของผู้ยืมคนนั้นแล้วว่ามีความรับผิดชอบพอที่จะรักษาทรัพย์สินของตนได้ และแน่ใจว่าจะไม่ทำให้ตนต้องเสียหาย ทั้งส่วนใหญ่ การให้ยืมกันเกิดขึ้นเพราะความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นใหญ่ จึง

เห็นว่าสิทธิตามสัญญาเช่าของผู้เช่าเป็นสิทธิเฉพาะตัว ไม่ตกทอดเป็นมรดกไปยังทายาทของผู้เช่า

ที่กล่าวนี้หมายเฉพาะสัญญาเช่าใช้คงรูปเท่านั้น หากเป็นสัญญาเช่าใช้สิ้นเปลืองแล้ว มาตรา 650 เป็นเรื่องการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินซึ่งให้เช่ากันทีเดียว ฉะนั้น สิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบตามสัญญาเช่าใช้สิ้นเปลือง ไม่ว่าจะเป็นอย่างฝ่ายผู้ให้เช่า หรือผู้เช่าย่อมไม่ถือว่าเป็นการเฉพาะตัว และตกทอดเป็นมรดกไปยังทายาทเสมอ ทั้งนี้ เว้นแต่กรณีเป็นการกู้ยืมเงินโดยวิธีการบัญชีเดินสะพัดจากธนาคาร ซึ่งศาลฎีกาวินิจฉัยว่าการกู้ยืมเงินโดยวิธีการบัญชีเดินสะพัดจากธนาคารเปิดและใช้คืนในวงเงินและกำหนดเวลาตามข้อตกลงเป็นเรื่องเฉพาะตัว เมื่อผู้กู้ยืมตาย สัญญาบัญชีเดินสะพัดระงับ แม้ภรรยาและผู้จัดการมรดกมารับสภาพหนี้ก็ไม่ทำให้เป็นสัญญาเดินสะพัดต่อไป จึงคิดดอกเบี้ยทบต้นต่อไปไม่ได้ (ตุลาการพิพากษาฎีกาที่ 1862/2518)

ง. สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบตามสัญญาซื้อขายและจะซื้อจะขายและขายฝาก

สิทธิตามสัญญาจะซื้อจะขาย ไม่ใช่เป็นการเฉพาะตัว เพราะเป็นสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สินเช่นเดียวกับสิทธิตามสัญญาซื้อขายอื่น ๆ เช่น สัญญาขายฝากก็มีคำพิพากษาฎีกาที่ 919/2495 วินิจฉัยว่า โจทก์เป็นทายาทผู้รับมรดกของมารดา เมื่อมารดาตาย สิทธิทางทรัพย์สินของมารดาตกทอดให้แก่โจทก์ ซึ่งย่อมรวมถึงสิทธิไถ่ถอนทรัพย์สินที่ขายฝากด้วย

คำพิพากษาฎีกาที่ 370/2499 ข้อเท็จจริงปรากฏว่าจำเลยทำสัญญาไว้กับมารดา โจทก์ว่าห้องแถว 4 ห้องที่จำเลยปลูกลงในที่ดินของมารดาโจทก์นั้นยกให้มารดาโจทก์สองห้องส่วนอีกสองห้องจำเลยเช่าครอบครองและภายใน 10 ปี นับแต่วันสร้างห้องแถว เมื่อมารดาโจทก์ต้องการซื้อห้องแถวสองห้องนั้น จำเลยจะขายให้เท่าราคาที่ยกก่อสร้าง ต่อมามารดาโจทก์ตายโดยยังไม่ได้ซื้อ โจทก์ซึ่งเป็นทายาทแสดงความจำนงขอซื้อ จำเลยไม่ยอมขาย ดังนี้ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า สิทธิของมารดาโจทก์อันเกิดจากสัญญาที่ทำไว้กับ

จำเลยตามกฎหมายหรือว่าโดยสภาพแล้ว ไม่ใช่เป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้ จึงตกทอดเป็นมรดกไปยังทายาท โจทก์จึงใช้สิทธิซื้อห้องพิพาทจากจำเลยได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 232/2501 ผู้ตายตกลงซื้อที่สวนจากจำเลยโดยวางเงินมัดจำไว้แล้วสัญญาจะโอนให้แล้วเสร็จใน 60 วัน นับแต่วันทำสัญญา ต่อมาผู้ซื้อถึงแก่ความตายเมื่อโจทก์ซึ่งเป็นบุตรและเป็นผู้จัดการมรดกของผู้ตายมาขอซื้อตามที่ผู้ตายได้ตกลงไว้จำเลยไม่ยอมปฏิบัติตามสัญญาจะซื้อจะขายและจำเลยต่อสู้ว่าโจทก์ไม่ใช่คู่สัญญา ไม่มีอำนาจฟ้อง ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า สัญญาซื้อขายไม่ใช่เป็นการเฉพาะตัวของผู้ตาย ย่อมตกแก่โจทก์ผู้เป็นทายาทตามมาตรา 1600 โจทก์มีสิทธิฟ้องได้ และพิพากษาให้จำเลยปฏิบัติตามสัญญา

ฉะนั้น จึงตั้งเป็นข้อสังเกตได้ว่าโดยปกติหากสัญญาใดเป็นสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สินแล้ว ไม่ถือว่าเป็นการเฉพาะตัวผู้ตาย จึงตกทอดไปยังทายาท เช่น สิทธิตามสัญญาค้ำประกัน จำนำ จำนอง รวมตลอดทั้งสิทธิในการไถ่ถอนทรัพย์สินจำนองด้วย

นอกจากสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบโดยกฎหมายหรือโดยสภาพตามสัญญาต่างๆ แล้ว ยังมีสิทธิบางประการที่น่าสนใจในการพิจารณาว่ามรดกคืออะไร

ก. สิทธิในการดำเนินคดีของคู่ความ

1) สิทธิในการร้องทุกข์และถอนคำร้องทุกข์

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดสิทธิในการร้องทุกข์และถอนคำร้องทุกข์ไว้ แต่เฉพาะผู้เสียหายโดยตรงกับผู้ที่มีอำนาจจัดการแทนตามมาตรา 4, 5, 6 เท่านั้น สิทธิในการร้องทุกข์และถอนคำร้องทุกข์ จึงถือว่าเป็นสิทธิเฉพาะตัวของบุคคลเหล่านี้ ที่จะร้องทุกข์ ถอนคำร้องทุกข์ หรือมอบอำนาจให้ร้องทุกข์แทนกันได้ บุคคลอื่นนอกนี้ย่อมไม่อาจมีสิทธิหรือสืบทอดสิทธิคือรับมรดกแห่งสิทธิอันนี้มาได้ สำหรับความผิดที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน เช่น ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ตามประมวล

กฎหมายอาญา มาตรา 358 ถือเป็นสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สิน ทายาทของผู้เสียหายรับสิทธิ หรือรับมรดกแห่งสิทธิอันนี้ในการถอนคำร้องทุกข์ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 11/2518 ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าความผิดตามประมวลกฎหมาย อาญามาตรา 358 เป็นสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สิน เจ้าของทรัพย์สินตายระหว่างฎีกาสืบสิทธิในการ ร้องทุกข์ตักทอดแก่ทายาท มารดาซึ่งเป็นทายาทถอนคำร้องทุกข์ได้ ศาลฎีกาจำหน่ายคดี

ก่อนหน้านี้มีคำพิพากษาฎีกาที่ 206/2488 วินิจฉัยไว้เช่นเดียวกันว่า ตามประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 126 วรรคแรกบัญญัติว่า ผู้ร้องทุกข์จะแก้คำร้อง ทุกข์ระยะใดหรือจะถอนคำร้องทุกข์เสียเมื่อใดก็ได้ ฉะนั้น การแก้หรือถอนคำร้องทุกข์ เป็นสิทธิชนิดหนึ่งของผู้ร้องทุกข์และสิทธิในการถอนคำร้องทุกข์ในความผิดฐานยกยอก ทรัพย์สินเช่นคดีนี้เป็นสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สินจึงตักทอดไปยังทายาท

2) สิทธิในการรับมรดกความ

ก. คดีแพ่ง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 43 วรรค แรก บัญญัติว่า ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในคดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลได้มรณะเสียก่อน ศาลพิจารณาคดี ให้ศาลเลื่อนการนั่งพิจารณาไปจนกว่าทายาทของผู้มรณะหรือผู้จัดการ ทรัพย์สินมรดกของผู้มรณะหรือบุคคลอื่นใดที่ปกครองทรัพย์สินมรดกไว้ จะได้เข้ามาเป็นคู่ ความแทนที่ผู้มรณะ โดยมีคำขอเข้ามาเอง หรือโดยที่ศาลหมายเรียกให้เข้ามาเนื่องจากคู่ ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีคำขอฝ่ายเดียว คำขอเช่นว่านี้จะต้องยื่นภายในกำหนดหนึ่งปีนับ แต่วันที่คู่ความฝ่ายนั้นมรณะ

ตามกฎหมายมาตรานี้จึงแสดงให้เห็นว่าการดำเนินคดีแพ่ง หากคู่ความฝ่ายใดตาย ในระหว่างคดี ทายาทของคู่ความฝ่ายนั้นย่อมเข้ามารับมรดกความต่อไปได้ แต่อย่างไรก็ ดี หากการมรณะของคู่ความฝ่ายนั้นจะเป็นผลให้คดีนั้นไม่มีประโยชน์ที่จะพิจารณาต่อ ไปก็ไม่อาจรับมรดกความได้ ศาลย่อมจำหน่ายคดีตามมาตรา 132(3) เช่น คดีชายฟ้อง หย่าหญิง ขณะคดีอยู่ในระหว่างการพิจารณา ชายหรือหญิงตายย่อมเป็นเหตุให้การ

สมรสจากกันอยู่แล้ว การพิจารณาคดีหย่าต่อไปหากก่อให้เกิดประโยชน์ไม่ ดังนี้
ทายาทของชายหรือหญิงผู้ตายจะขอเข้ามารับมรดกความไม่ได้ ศาลย่อมจำหน่ายคดี

นอกจากนี้หากเป็นคดีซึ่งตามกฎหมายหรือโดยสภาพแล้ว ย่อมเป็นการเฉพาะตัว
ของผู้ตายโดยแท้ ก็ไม่อาจรับมรดกความได้เช่นกัน เช่น คดีเรื่องการแต่งตั้งหรือถอด
ถอนผู้จัดการมรดก โดยปกติศาลจะแต่งตั้งหรือถอดถอนผู้จัดการมรดกคนใด ศาลจะ
ต้องไต่สวนคำร้อง พิจารณาถึงคุณสมบัติหรือสาเหตุส่วนตัวว่าบุคคลนั้นสมควรหรือไม่
สมควรอย่างไรในการเป็นผู้จัดการมรดก คดีประเภทนี้โดยสภาพแล้วถือว่าการเฉพาะ
ตัวผู้ตายโดยแท้ เมื่อผู้นั้นตายจึงไม่อาจตกทอดไปยังทายาทได้ คือ ทายาทไม่อาจร้องเข้า
มาขอรับมรดกความได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 131/2506 ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า คดีเรื่องแต่งตั้งหรือถอดถอนผู้
จัดการมรดกไม่เป็นคดีที่ทายาทจะรับมรดก เพราะไม่เป็นมรดก

คดีที่ร้องขอให้ถอนผู้จัดการมรดก เมื่อผู้จัดการมรดกถึงแก่กรรมในระหว่างฎีกา
ก็ไม่มีประโยชน์ที่ศาลฎีกาจะพิจารณาศาลฎีกาของผู้จัดการมรดกต่อไป ศาลฎีกาย่อมมีคำสั่ง
ให้จำหน่ายคดี

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 48/2519 การจัดการมรดกเป็นสิทธิเฉพาะตัว ไม่เป็นมรดก
ผู้คัดค้านซึ่งขอเป็นผู้จัดการมรดกร่วมตาย จะมีผู้เข้าเป็นคู่ความแทนไม่ได้

ส่วนคดีซึ่งตามกฎหมายไม่อนุญาตให้รับมรดกความได้ก็คือตาม มาตรา 1444
แห่งบรรพ 5 เดิม แต่ปัจจุบันเมื่อใช้บรรพ 5 ใหม่ มาตรา 1447 วรรคสอง อาจมีการรับ
มรดกตามกันได้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในส่วนที่ว่าด้วยสิทธิซึ่งตามกฎหมายถือว่าการ
เฉพาะตัวผู้ตายโดยแท้

ข. คดีอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 29 บัญญัติว่าเมื่อผู้
เสียหายได้ยื่นฟ้องแล้วตายลง ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภรรยา จะดำเนินคดีต่างผู้
ตายต่อไปได้ ซึ่งตามมาตรานี้เป็นเรื่องผู้เสียหายฟ้องคดีไว้แล้วตายลง ก็ให้บุคคลดังกล่าว

รับมรดกความต่อไปได้ แต่ถ้าผู้เสียหายยังไม่ได้เริ่มฟ้องคดี เห็นว่าสิทธิในการฟ้องคดี เป็นสิทธิเฉพาะตัวผู้เสียหาย หรือผู้มีอำนาจจัดการแทนตามมาตรา 4,5,6 เท่านั้น บุคคล อื่นนอกนี้จะไม่รับมรดกสิทธิฟ้องคดีอาญาไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 478/2515 จำเลยแจ้งข้อความอันเป็นเท็จต่อเจ้าพนักงานเกี่ยวกับ โฉนดที่ดินของมารดาโจทก์ในขณะที่มารดาโจทก์ยังมีชีวิตอยู่ มารดาโจทก์จึงเป็นผู้เสียหาย

เมื่อมารดาโจทก์ตาย และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 4,5,6 ไม่ได้ให้อำนาจโจทก์ฟ้องคดีแทนมารดาได้ แม้โจทก์จะเป็นบุตรและเป็นทายาทผู้รับมรดกที่ดินนั้น ทั้งเพิ่งทราบการกระทำของจำเลยหลังจากมารดาตาย แต่สิทธิฟ้องคดีอาญาก็ไม่ตกทอดมายังโจทก์และที่ดินตามโฉนดนั้นเพิ่งจะตกทอดเป็นของโจทก์ภายหลังวันกระทำผิดโจทก์จึงไม่เป็นผู้เสียหายและไม่มีอำนาจฟ้องจำเลย

ตามคำพิพากษาฎีกานี้ แสดงให้เห็นว่าสิทธิการฟ้องคดีอาญาเป็นสิทธิเฉพาะตัวซึ่งไม่ตกสืบบไปยังทายาท เว้นแต่จะได้เริ่มฟ้องคดีอาญาไว้แล้วตายลง จึงจะรับมรดกความได้ตามมาตรา 29 แต่อย่างไรก็ตามหากมีกฎหมายเป็นพิเศษ สิทธิการฟ้องคดีอาญาก็อาจตกทอดไปยังทายาทได้ เช่น คดีความผิดฐานหมิ่นประมาท ซึ่งประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 333 วรรคสอง บัญญัติว่า “ถ้าผู้เสียหายในความผิดฐานหมิ่นประมาทตายเสียก่อนร้องทุกข์ให้บิดามารดา คู่สมรสหรือบุตรของผู้เสียหายร้องทุกข์ได้ และให้ถือว่าเป็นผู้เสียหาย” อันนับได้ว่าเป็นกรณีที่กฎหมายบัญญัติยกเว้นไว้เป็นพิเศษ

ข. สิทธิในการได้ดอกผลของทรัพย์มรดก

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในเรื่องทรัพย์สินได้บัญญัติไว้ในมาตรา 1336 ว่า “ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย เจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิใช้สอยและจำหน่ายทรัพย์สินของตนและได้ซึ่งดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น กับทั้งมีสิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ และมีสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยว

ข้องกับทรัพย์สินนั้นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย” จากหลักกฎหมายมาตรานี้จะเห็นได้ว่าใคร เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ผู้นั้นได้ดอกผลซึ่งในเรื่องดอกผลมี ดอกผลธรรมดา และดอกผล นิติบัญญัติ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 148 ได้บัญญัติว่า “ดอกผลของ ทรัพย์ ได้แก่ ดอกผลธรรมดาและดอกผลนิติบัญญัติ

ดอกผลธรรมดา หมายความว่า สิ่งซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติของทรัพย์ซึ่งได้มา จากตัวทรัพย์ โดยการมีหรือใช้ทรัพย์นั้นตามปกตินิยม และสามารถถือเอาได้เมื่อขาด จากทรัพย์นั้น

ดอกผลนิติบัญญัติ หมายความว่า ทรัพย์หรือประโยชน์อย่างอื่นที่ได้มาเป็นครั้งคราว แก่เจ้าของทรัพย์จากผู้อื่น เพื่อการที่ได้ใช้ทรัพย์นั้น และสามารถคำนวณและถือเอาได้ เป็นรายวันหรือตามระยะเวลาที่กำหนดไว้”

ซึ่งจากมาตรานี้จะเห็นได้ว่าดอกผลธรรมดา เช่น ลูกของสัตว์ จะเป็นดอกผลคือ ต้องตกออกมาแล้ว ส่วนดอกผลนิติบัญญัติ เช่น ค่าเช่า ดอกเบี้ย เป็นต้น ซึ่งจากหลักมาตรา 1336 ในเรื่องกรรมสิทธิ์ ผู้ใดเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ผู้นั้นได้ดอกผล ดังนั้นถึงแม้จะมีการ ตายเกิดขึ้น มรดกยังไม่ได้แบ่งกัน ถือว่ามรดกตกแก่ทายาทจะเป็นโดยธรรมหรือโดย พิษัยกรรมก็ได้ แล้วแต่ข้อเท็จจริง ถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์รวม เมื่อมีดอกผลขึ้นมาก็ถือว่าเป็นของทายาทร่วมกันทุกคน แต่ถ้ามรดกได้แบ่งแยกไปแล้ว เกิดมีดอกผลเกิดขึ้นไม่ว่า จะเป็นดอกผลธรรมดาหรือดอกผลนิติบัญญัติดอกผลนั้นก็ตกแก่เจ้าของที่ได้รับการแบ่ง แยกไปแล้ว

คำพิพากษาฎีกาที่ 370/2506 ลูกสุกรเกิดจากสุกรพ่อแม่ที่เลี้ยงไว้ตั้งแต่เจ้ามรดก ยังมีชีวิตอยู่ แต่เกิดเมื่อเจ้ามรดกตายแล้ว ลูกสุกรและเงินที่ขายลูกสุกรได้ย่อมเป็นสิน สมรระหว่างเจ้ามรดกกับภริยา ส่วนใดที่เป็นของเจ้ามรดกตกเป็นมรดก ทายาทมีส่วน แบ่งในสุกรพ่อและสุกรแม่ อย่างไรก็ตามก็มีส่วนแบ่งในลูกสุกรหรือเงินที่ขายได้อย่างนั้น

